

Etické správanie sa týka aj vedy a výskumu... Akým spôsobom?

Práca vedca, výskumníka, akademika má byť nielen odborná, založená na pravdivých faktoch, ale aj na etickom správaní, ktoré dáva výsledkom ich práce váhu a dôležitosť.

Téma výskumnej etiky a vedeckej integrity je celospoločenskou témou naprieč slovenskou aj svetovou vedou a výskumom. Slovensko si pred dvoma rokmi stanovilo konkrétne záväzky formou národnej deklarácie. V praxi sú ich realizátorom signatári. Tu to však nekončí.

Centrum vedecko-technických informácií SR (CVTI SR), ako iniciátor významného národného dokumentu nedávno pozvalo na svoju pôdu diskutovať odborníkov o aktuálnom stave, ale aj nových trendoch.

Medzinárodná konferencia o výskumnej etike a vedeckej integrite sa uskutočnila 7. 2. 2023. v priestoroch CVTI SR. Prezentujúci odborníci priblížili otázku výskumnej etiky a vedeckej integrity aj v ďalších súvislostiach. A do súvislostí aktuálnej praxe sa dostala Deklarácia o posilnení kultúry vedeckej integrity na Slovensku. Vďaka zástupcom z akademického a vedeckého prostredia, ktorí tento národný dokument podpísali, Slovensko už dva roky tieto jej záväzky premieňa na praktické riešenia na jednotlivých inštitúciách.

Do akademickej, ale aj výskumnej etiky vstupuje i umelá inteligencia (UI). A vstupuje aj s novými nástrojmi, ako sú aktuálne napríklad [GPT-3](#) a Instruct-GPT. **Tomáš Foltýnek** z Masarykovej univerzity v Brne položil mnoho otázok a medzi nimi aj také ako: *Kto je autor vygenerovaného obsahu? Ako ho citovať? Ako hodnotiť študentskú prácu vygenerovanú týmito nástrojmi UI? Kde sú hranice dovolených nástrojov napríklad pri vedeckej práci? (napríklad Google Translate, DeepL alebo nástroje UI na korektúry a štylistické vylepšovanie textov ako Writefull, Grammarly).*

No zároveň vyslovil aj tú najzákladnejšiu a najpodstatnejšiu otázku: *Ohrozuje umelá inteligencia akademickú integritu? A pridal aj vlastnú odpoveď: „Nie, umelá inteligencia neohrozuje akademickú integritu. Ohrozujú ju zadávania nezmyselných úloh. Dôležité sú výukové ciele. V určitých fázach učenia sú isté nástroje prirodzene zakázané. Pri výuke písania nie je predsa dovolená tlačiareň. Pri výuke základnej matematiky nie je dovolená kalkulačka. Neskôr však, keď už žiaci ovládajú tieto zručnosti, je používanie týchto 'nástrojov' pomoc, ktorá šetrí čas a umožní vytvárať lepšie výstupy.“* Doplnil, že umelá inteligencia môže byť dokonca skvelým nástrojom pre zabezpečenie akademickej integrity. Sama o sebe však nezabezpečí jej dodržiavanie. Vyzval k potrebe širokej diskusie o hraniciach etického využitia technológií umelej inteligencie vo vede a vzdelaní.

Veronika Krásničam z Mendelovej univerzity v Brne informovala o **priebežných výstupoch medzinárodného projektu BRIDGE**. Prvá časť je zameraná na študentov, doktorandov a tiež ich supervízorov, ktorí majú vytvárať spoločné mosty medzi akademickou integritou a vedeckou integritou. V ďalších fázach sa bude projekt fokusovať na spájanie akademickej integrity s podnikateľskou etikou, občianskou vedou. Napomáhať majú k tomu rôzne [checklisty](#), guidelines, hry, vzdelávacie materiály, moduly a podujatia.

Druhou prezentáciou **otvorila problém takzvaného “contract cheating”**, teda prác písaných na zákazku. Venovala sa situácii aj priamo na Slovensku. *V rámci medzinárodného projektu iCOP sa zistilo, že skoro 83% študentov už počulo o 'contract cheatingu.' Použitie týchto služieb priznalo 5,6%. Nikto z tých 5,6%, ktorí vo výskume priznali contract cheating na Slovensku nebol odhalený. Vo svojom okolí pozná 37,4% študentov niekoho, kto sa dopustil contract cheatingu. Skoro 12% pozná niekoho zo svojho okolia, kto bol pri tomto vedeckom podvode aj odhalený,* konkretizovala.

Pomerne novému fenoménu z “ponuky publikačných podvodov” takzvanými **papermills** alebo továrňami na články sa venovala **Soňa Ftáčniková**, koordinátorka pracovnej skupiny, ktorá sa podieľala na tvorbe dokumentu deklarácie a členka vedeckého a organizačného výboru konferencie z CVTI SR.

“Papermills za poplatok 'vyrábajú' rukopisy. Pošlú ich do časopisu v mene platiacich výskumníkov a garantujú im ich vydanie alebo za poplatok ponúkajú autorstvo. Papermill články sú neustále rastúci problém s nebezpečnými potenciálnymi dôsledkami. Ide o systematické manipulovanie vedeckého publikačného procesu,” upresnila.

Podľa jej slov z hľadiska integrity vedeckého výskumu dochádza k šíreniu často falošných, fabrikovaných, falzifikovaných výsledkov. Dôsledkom je ničenie podstaty vedy, dôvery vedcov navzájom, ako aj verejnosti k systému vedeckej práce. Na druhej strane ide o umelé navýšenie produktivity výskumníkov, teda podvodné autorstvo. S odvolaním sa na [zdroje](#) uviedla, že do dnešného dňa bolo identifikovaných viac ako 1 300 článkov a odhadom tisíce sú zatiaľ neodhalené. Najčastejšie tieto praktiky pozná Čína, Irán a Rusko.

CVTI SR sa otázke etiky vo výskume aktívne venuje. Špecializovaná pracovná skupina koordinuje rôzne činnosti či už na jednotlivých vedeckých a akademických inštitúciách alebo na národnej úrovni. Bližšie informácie sú dostupné na [ERA portál Slovensko](#).